

УДК 377.031

А. АҚЫЛБЕК, Н.А. ЗАВАЛКО

Восточно-Казахстанский государственный университет имени С. Аманжолова,
г. Усть-Каменогорск, Казахстан

КОМПОНЕНТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАСТЕРСТВА
ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ КОЛЛЕДЖА

В статье представлена структура компонентов педагогического мастерства, в которую входят: профессиональные знания; педагогическая техника; профессионально и индивидуально значимые качества; педагогические способности; педагогические ценности; внешняя культура. Выделены и описаны уровни профессиональной компетентности преподавателя колледжа (репродуктивный, концептуальный, продуктивный и интегративный), которые можно эффективно диагностировать на основе предложенных признаков.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, преподаватель колледжа, профессиональная подготовка, повышение квалификации.

КОЛЛЕДЖ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ШЕБЕРЛІКТЕРІНІҢ КОМПОНЕНТТЕРІ

Мақалада педагогикалық шеберліктің компоненттер құрылымы берілген, олар: кәсіптік білім; педагогикалық техника; кәсіби және жеке мәндік сапалар; педагогикалық құндылықтар; сыртқы мәдениет. Және ұсынған белгілер негізінде тиімді түрде диагностикалауға болатын колледж оқытушысының кәсіби құзыреттіліктерінің деңгейлері анықталған және сипатталған (өнімді, концептуалды – өнімді және интеграцияланған).

Түйін сөздер: педагогикалық шеберлік, колледж оқытушысы, кәсіби даярлық, біліктілікті арттыру

COMPONENTS OF PEDAGOGICAL MASTERY OF
TEACHERS OF COLLEGES

The article presents the structure of the components of pedagogical skill, which includes: professional knowledge; pedagogical technique; professionally and individually sig-

nificant qualities; pedagogical abilities; pedagogical values; external culture. The levels of professional competence of the teacher of the college (reproductive, conceptual productive and integrative) that can be effectively diagnosed on the basis of the proposed features are singled out and described.

Keywords: pedagogical skill, teacher of the college, vocational training, advanced training.

В условиях реформирования системы профессионального образования Казахстана возрастает роль преподавателя ссуза как ключевого звена в системе профессиональной подготовки, соответственно повышаются требования к его педагогическому мастерству. В статье мы хотим остановиться на двух вопросах: что совершенствовать в педагогическом мастерстве и как. Прежде всего следует, рассматривая первый вопрос, договориться о понятиях: профессиональное мастерство и педагогическое мастерство преподавателя ссуза.

Под профессиональным мастерством в психолого-педагогической литературе (Смирнов С.А., Маркова А.К., Сластенин В.А. и др.) понимается комплекс свойств личности, обеспечивающий высокий уровень самоорганизации профессиональной деятельности. Следовательно, под педагогическим мастерством преподавателя ссуза можно понимать синтез научных знаний, умений и навыков методического искусства и личных качеств преподавателя. В структуру компонентов педагогического мастерства (Митина Л.М., Кан-Калик В.А. и др.) входят: профессиональные знания; педагогическая техника; профессионально и индивидуально значимые качества; педагогические способности; педагогические ценности; внешняя культура. Попытаемся коротко охарактеризовать отдельные компоненты. Знания, необходимые преподавателю ссуза, можно подразделить на две группы.

Первая группа: знание своего предмета; психологические знания (сущность, особенности, пути и условия формирования у учащихся навыков и умений, проявления качеств личности); педагогические знания (цели, закономерности, принципы и методы воспитания и обучения, методика преподавания конкретных дисциплин).

Вторая группа: знания по вопросам теории управления и руководства учебным процессом в ссузе; знания по смежным научным дисциплинам; знания основных достижений науки, техники, литературы и искусств и др.

К важнейшим для преподавателя ссуза навыкам следует отнести: навыки в анализе деятельности учащихся и их психологии, взаимоотношений в коллективах групп и т.д. (сюда относятся навыки наблюдения за поведением учебной группы и отдельных учащихся, за внешними проявлениями их внимания, усталости, заинтересованности и т.п.); навыки подготовки и проведения тех или иных занятий (изучение литературы, составление и использование конспек-

тов, распределение внимания слушателей и т.п.); речевые навыки (правильное построение речи, использование выразительных средств языка и т.п.); навыки управления коллективной и индивидуальной деятельностью обучаемых (управление их вниманием, мышлением, психическими состояниями); организаторские навыки (поддержание дисциплины, распределение заданий и т.д.); навыки высококультурного поведения и общения (позы, жесты, мимика, тактичность в общении и т.д.).

Умения преподавателя проявляются в правильном использовании знаний и навыков, особенно в новых и сложных педагогических ситуациях. Чем совершеннее умения преподавателя, тем свободнее он владеет различными способами и приемами в своей педагогической работе.

К числу основных умений преподавателя можно отнести следующие: умение передавать знания, доходчиво излагать материал, контролировать и оценивать результаты труда обучаемых и своего собственного; умение формировать необходимые навыки, качества обучающихся, учитывать индивидуальные и другие их особенности; умение управлять умственной деятельностью учащихся колледжа, организовывать их самостоятельную работу; умение владеть собой, своим психическим состоянием. Под педагогической техникой как раз и понимается владение двумя группами умений: умение управлять собой (тело, эмоциональные состояния, техника речи и др.) и умение взаимодействовать с учащимися в процессе решения профессиональных задач (методические, организационные, коммуникативные и др.)

Говоря о профессиональных и личностных качествах преподавателя, хочется сослаться на данные опроса учащихся, проведенные в Восточно-Казахстанском Гуманитарном колледже в октябре 2016 года, когда идеальным преподавателем они назвали, прежде всего, знатока преподаваемой дисциплины и соответствующей области науки, человека честного, справедливого, хорошего психолога, умеющего понять других людей. При этом учащиеся младших курсов на первое место поставили именно умение понять человека, в то время как старшекурсники более высоко оценили компетентность.

Структуру педагогических способностей (Кузьмина Н.В., Реан А.А.) можно представить в следующем виде: дидактические (изложение материала доступно, ясно, просто, вызывая интерес к нему, побуждая аудиторию к активной самостоятельной мыслительной деятельности); организаторские; суггестивные (непосредственное эмоционально-волевое влияние на обучаемых); перцептивные (способность анализировать психику студентов, педагогическая наблюдательность); экспрессивные (использование всего богатства речевых средств, мимики и пантомимики); коммуникативные; исследовательские; проектировочные (способность предвидеть последствия своих действий).

Сложность преподавательской деятельности состоит в том, что он одновременно выполняет несколько ролей, это –исследователь, лектор, воспитатель, методист, менеджер, живой носитель культуры. Поэтому то и необходим не один десяток лет, чтобы стать мастером. Как правило, в течение первых пяти лет работы осваивается содержание преподаваемого предмета, столько же требуется на овладение методикой его преподавания, последующее пятилетие тратится на изучение психологии обучающихся и особенностей межличностного взаимодействия.

Взаимодействие педагогов и учащихся зависит от обмена деятельностью, ядро которой составляют способы деятельности (Хмель Н.Д., Пидкасистый П.И. и др.). Поэтому обучение способам деятельности является обязанностью каждого преподавателя ссуза. Каждый из преподавателей ведет учебные дисциплины соответствующей области научных знаний. Понятно, что законы физики, химии, математики сами по себе не влияют на личность учащегося и личностное восприятие материала. Поэтому профессиональная направленность зависит не от изучаемого материала, а от субъектной позиции педагогов и учащихся, от осознания ими новой позиции по отношению к учебному материалу.

Как показывает опыт многолетнего общения с учащимися колледжа, нейтральное, академическое изучение учебных дисциплин отрицательно влияет на отношение к ним. Учащиеся не видят необходимости их изучать, не понимают их роли в будущей профессиональной деятельности. Совместная творческая деятельность преподавателя и обучающихся оказывается недоступной для реализации. Что самое существенное, затормаживается профессиональный рост самих преподавателей. Как преодолеть указанный стереотип? Начинать следует с понимания субъектной позиции участников образовательного процесса. Что значит учить ученика? Ответ на этот вопрос содержится в структуре знания. В явном виде здесь представлено то, что должен знать учащийся – факты, законы, правила, формулы. В неявном, опредмеченном виде здесь наличествует то, как эти элементы знания были получены - наблюдение, описание, обобщение, теоретическое моделирование и др., то есть способы деятельности, методы науки. Если учащийся не владеет способами добывания знаний, ему не остается ничего другого как запоминать изучаемый материал, а это не ведет к развитию личности будущего профессионала, и значит, не решает задачу современного образования. В процессе обучения в колледже учащийся должен не просто овладеть суммой знаний, но сформироваться как личность, как профессионал, владеющий способами деятельности. Потому что именно через самостоятельную творческую деятельность, связанную с освоением способов изучения учебного материала происходит преобразование (опредмечивание) личности будущего специалиста.

Главное отличие в структуре и характере деятельности «мастера» и «не

мастера» состоит в следующем: первый организует деятельность обучающихся и управляет ею в соответствии с четко осознаваемой целью, а второй работает только как передатчик информации и контролер. «Мастер» делает упор на формирование у обучаемых творческих профессиональных умений, на планирование учебной деятельности, правильную ее организацию, учит самооценке и самоконтролю на материале изучаемой дисциплины; «не мастер» ориентируется только на содержание знаний, не видит отдаленных целей, не соотносит с ними ближайшие. В первом случае в центре внимания находится деятельность учащегося, организуемая и направляемая, во втором – превалирует деятельность самого преподавателя (он все время рассказывает, показывает, объясняет, отвечает на вопросы). Следовательно, необходим переход от схемы «услышал – запомнил – пересказал» к новой схеме «познал путем поиска вместе с преподавателем и сокурсниками – осмыслил – запомнил – способен высказать свою мысль словами – знаю как применить полученные знания в жизни».

Уровень профессиональной компетентности преподавателя колледжа характеризуется следующим:

1) *репродуктивный уровень* – преподаватель умеет лишь сообщать знания, то есть рассказывать то, что знает сам. Этот уровень свойствен людям, глубоко знающим свою дисциплину, узким специалистам, не имеющим должной педагогической квалификации;

2) *концептуальный уровень* – преподаватель кроме своего предмета имеет концептуальные знания по крайней мере в области смежных экологических и социально-экономических блоков, что позволяет ему профессионально конструировать систему передаваемых им знаний;

3) *продуктивный уровень* – дополнительно к предыдущим характеристикам преподаватель обладает подготовкой по психолого-педагогическому блоку дисциплин, позволяющей систему передаваемых им знаний профессионально мотивировать;

4) *интегративный уровень* – преподаватель, работающий на высшем продуктивном уровне, владеющий техникой педагогического общения и имеющий соответствующие качества личности, профессионально компетентный, участвующий в коллективном процессе воспитания обучаемых.

С учетом имеющихся подходов к данной проблеме целесообразно выделить следующие три ступени (уровня) педагогического мастерства: педагогический профессионализм; педагогическое искусство; педагогическое новаторство. Первый уровень педагогического мастерства формируется в условиях обучения в вузе, им обладают все выпускники высшей школы, а его формальным критерием является диплом о высшем образовании. Этот уровень подтверждает право

осуществлять педагогическую деятельность на профессиональной основе. В процессе педагогической работы, приобретая новые знания, умения и опыт, развивая свои способности и индивидуальные качества, совершенствуя творческий стиль деятельности, преподаватели достигают второго уровня – педагогического искусства, становятся мастерами в своем деле. Этот уровень доступен многим педагогам, стремящимся к совершенствованию профессионализма и мастерства. Опытные и целеустремленные преподаватели, обладающие рядом развитых профессионально значимых качеств, педагогическими способностями и талантом, могут достичь третьего уровня – педагогического новаторства. Новаторами становятся относительно немногие преподаватели, достигшие вершин педагогического мастерства. Эффективность труда преподавателей ссузов зависит от ряда объективных и субъективных факторов: рациональности использования своего бюджета времени; материально-технической базы ссуза, обеспеченности научной информацией, численности учебно-вспомогательного персонала и его квалификации; качественного и количественного состава кадров; социально-демографических характеристик обучаемых и обучающихся; организации рабочих мест преподавателей, руководящего состава, учащихся, учебно-вспомогательного персонала; традиций коллектива, условий труда и жизни преподавателей, системы их материального и морального стимулирования, культурно-бытового обслуживания учащихся и педагогов колледжа; социальной активности и индивидуально-личностных качеств персонала и учащихся; деловых и личных взаимоотношений: учащийся – учащийся, учащийся – преподаватель, преподаватель – преподаватель и т.д.; взаимоотношений в первичных учебных коллективах, стиля управления ими и др. Совершенствование педагогического мастерства может идти через курсы повышения квалификации (инициатива их создания в колледже в равной степени исходит как от администрации, так и от самих преподавателей), а также через систему самообразования преподавателей, в которой важное место принадлежит самоанализу собственных достижений и неудач.

Процесс развития профессионального мастерства преподавателей колледжей, безусловно, требует существенных управленческих усилий как со стороны администрации колледжа, так и самих преподавателей. Управление в педагогических системах – это один из видов социального управления, который поддерживает целенаправленность и организованность учебно-воспитательного процесса. Педагогическое управление с одной стороны, подчиняется общим закономерностям социального управления, с другой стороны – имеет специфические особенности, обусловленные способами постановки и достижения целей в конкретных условиях организации процесса обучения. Следовательно, управление – это целенаправленная деятельность социальных субъектов различного уровня,

обеспечивающая оптимальное функционирование управляемой системы. Нами разработана система управления развитием профессионализма преподавателей в условиях колледжа. При проектировании системы использовались определенные методологические подходы (деятельностный, личностно-ориентированный, синергетический) и принципы (антропологизма, целостности, субъектности, самоактуализации, творчества и успеха, доверия и поддержки, диалогизма).

Равноправными субъектами в нашей системе являются педагоги, администрация, методисты, так как именно от их нацеленности на сотрудничество и сотворчество зависит успех деятельности по управлению развитием профессионального мастерства. Профессионализм – это не только высокие результаты, но и внутреннее отношение человека к труду, состояние его психики, мотивационной сферы (какие мотивы побуждают к труду, какой смысл имеет в его жизни профессиональная деятельность, какие цели он лично стремится достичь, насколько он удовлетворен трудом), и состояние операциональной сферы профессиональной деятельности (как, какими приемами он достигает поставленных целей, какие технологии использует, какие знания, мыслительные операции, способности применяет). Ключевым моментом в мотивационной сфере для высоких уровней профессионализма мы считаем духовное понимание профессии: увлеченность менталитетом профессии на благо других людей, гуманистическая ориентация, желание оставаться в профессии; мотивация высоких уровней достижения в своем труде; стремление развивать себя как профессионала, использование любого шанса для профессионального роста, профессиональное целеполагание; гармоничное прохождение всех этапов профессионализации; адаптация к профессии – мастерство – творчество – безболезненное завершение профессионального пути; внутренний локус профессионального контроля (поиск причин успехов и неудач в себе самом и внутри профессии); оптимальная психологическая цена высоких результатов профессиональной деятельности, то есть отсутствие перегрузок, стрессов, срывов, конфликтов. Значительное место в нашей системе отводится реализации управленческих функций: анализа, постановке цели, организации и контролю. При этом следует подчеркнуть, что каждый преподаватель является полноправным субъектом и реализует функции самоанализа, целеполагания, самоорганизации и самоконтроля. В рамках исследования был разработан спецкурс «Развитие профессионализма преподавателей колледжа», который призван способствовать приобщению молодых преподавателей колледжа к «секретам» профессионального педагогического мастерства. Курс предполагает теоретическое и практическое обучение, выполнение исследовательской работы, значительный упор делается на самообразование. В нашей системе сделан акцент на

использовании как традиционных форм и методов обучения, так и нетрадиционных. Наряду с лекционно-семинарскими занятиями, применением словесных, наглядных и практических методов обучения, мы использовали тренинги, психотехнологии, деловые и ролевые игры, активные методы и формы обучения. В качестве педагогических условий, способствующих эффективному формированию исследуемой готовности мы выделяем следующие: создание образовательной среды колледжа, ориентированной на развитие профессионализма; применение инновационных технологий; реализация индивидуальной траектории обучения; ориентированность личности педагога на самообразование и саморазвитие.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Смирнов С.А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии / С.А. Смирнов. – М., 1999. – 534 с.
2. Маркова А.К. Психология индивидуального стиля деятельности учителя / А.К. Маркова. – М., 2009. – 235 с.
3. Слостенин В.А. Проблемы подготовки учителя / В.А. Слостенин. – М., 2012. – 354 с.
4. Митина Л.М. Структура педагогической деятельности / Л.М. Митина. – М., 2015. – 297 с.
5. Кан-Калик В.А. Педагогическое общение / В.А. Кан-Калик. – М., 1990. – 167 с.
6. Кузьмина Н.В. Акмеологические проблемы подготовки учителя / Н.В. Кузьмина, А.А. Реан. – Л., 1996. – 189 с.
7. Хмель Н.Д. Целостный подход к подготовке педагогических кадров / Н.Д. Хмель. – Алматы, 2006. – 224 с.
8. Пидкасистый П.И. Организация самостоятельной работы в процессе обучения / П.И. Пидкасистый. – Минск, 2014. – 346 с.

REFERENCES

1. Smirnov S.A., *Pedagogika, pedagogicheskie teorii, sistemy, tehnologii*. M., **1999**, 534 (in Russ).
2. Markova A.K., *Psihologija individual'nogo stilja dejatel'nosti uchitelja*. M., **2009**, 235 (in Russ).
3. Slastenin V.A., *Problemy podgotovki uchitelja*. M., **2012**, 354 (in Russ).
4. Mitina L.M., *Struktura pedagogicheskoj dejatel'nosti*. M., **2015**, 297 (in Russ).
5. Kan-Kalik V.A., *Pedagogicheskoe obshhenie*. M., **1990**, 167 (in Russ).
6. Kuz'mina N.V., Rean A.A., *Akmeologicheskie problemy podgotovki uchitelja*. L., **1996**, 189 (in Russ).
7. Hmel' N.D., *Celostnyj podhod k podgotovke pedagogicheskikh kadrov*. Almaty, **2006**, 224 (in Russ).
8. Pidkastyj P.I., *Organizacija samostojatel'noj raboty v processe obuchenija*. Minsk, **2014**, 346 (in Russ).

УДК 378.016

И.А. БЕРГ

КГУ «Октябрьский комплекс «Общеобразовательная средняя школа – детский сад» отдела образования Шемонаихинского района, с. Октябрьское, ВКО, Казахстан

**РАЗВИТИЕ ОБЩЕЙ И СПЕЦИАЛЬНОЙ ВЫНОСЛИВОСТИ
У УЧАЩИХСЯ ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ**

В данной статье рассмотрены методы и формы развития выносливости у учащихся, особенности тренировочного процесса. Представлен примерный годовой план тренировочного процесса по развитию данного качества.

Ключевые слова: выносливость, методика развития, деятельность учащихся и учителя.

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ САБАҚТАН ТЫС УАҚЫТТА ЖАЛПЫ
ЖӘНЕ АРНАЙЫ ТӨЗІМДІЛІКТЕРІН ДАМУ**

Мақалада оқушылардың шыдамдылықтың әдістері мен нысандарын дамыту, жаттығу процесінің ерекшеліктері қарастырылған. Ұсынылған қасиеттерді дамыту мақсатында жаттығу процесінің болжамдық жылдық жоспары ұсынылған.

Түйін сөздер: төзімділік, дамыту әдістемесі, қызметі оқушылар мен мұғалімдер.

**DEVELOPMENT OF THE GENERAL AND
SPECIAL ENDURANCE IN PUPILS AFTER HOURS**

In this article methods and forms of development of endurance in pupils, features of training process are considered. The approximate annual plan of training process for development of this quality is submitted.

Keywords: endurance, development technique, activity of pupils and teacher.

Выносливость является важнейшим физическим качеством, отражающим общий уровень работоспособности человека и проявляющимся как в спортивной, так и в повседневной жизни. Выносливость необходимо развивать для того, чтобы иметь способность к длительному перенесению каких-либо физических нагрузок, в общем, чтобы как можно дольше не утомиться. Существуют методы и программы развития выносливости. Это различные тренировки, имеющие свои особенности. Естественно, что слабо подготовленному человеку при больших нагрузках тренировок не выдержать, поэтому методы применяют разные, иногда индивидуальные. Уровень развития выносливости определяется в большей степени функциональными возможностями сердечно-сосудистой и нервной систем, уровнем обменных процессов, а также координацией деятельности различных органов и систем. Одним из основных критериев выносливости является время, в течение которого человек способен поддерживать заданную

интенсивность деятельности. В практике различают два вида выносливости: общую и специальную.

Общая выносливость – способность длительно выполнять работу умеренной интенсивности при глобальном функционировании мышечной системы [1]. Ее также называют аэробной выносливостью. Уровень выносливости определяется временем, в течение которого человек может выполнять заданное физическое упражнение. Считается, что общая выносливость является основой для развития всех остальных разновидностей проявления выносливости.

Специальная выносливость – это способность проявлять мышечные усилия в соответствии со спецификой (продолжительностью и характером) специализированного упражнения [1].

В беге на средние дистанции специальная выносливость (её в этом случае также называют скоростной выносливостью) проявляется в поддержании необходимой скорости на дистанции.

Воспитанию выносливости необходимо уделять достаточное внимание во всех формах работы по физическому воспитанию с детьми – в общей физической подготовке по школьной программе, во внешкольных занятиях и, особенно в спортивной тренировке юных спортсменов.

Естественно, что решая задачу воспитания выносливости в школьные годы, нужно тщательно учитывать большие возрастные различия в приспособительных реакциях организма к повышенным физическим нагрузкам. При воспитании выносливости у младших школьников чаще всего используются подвижные игры, включающие кратковременно – интенсивные повторяющиеся двигательные действия с сюжетными паузами, а затем и играми с повышенной моторной плотностью. По мере возрастного созревания организма для воспитания выносливости используется всё более широкий комплекс упражнений – циклических (бег на различные дистанции, передвижение на лыжах, коньках, велосипеде, гребля и т.д.), ациклических и смешанных. При этом основной организационно-методической формой использования ациклических и смешанных упражнений в этих целях является круговая тренировка по методу длительной непрерывной и интенсивной работы.

Методика развития общей выносливости.

Для развития общей выносливости наиболее широко применяются циклические упражнения продолжительностью не менее 15-20 мин, выполняемые в аэробном режиме. Они выполняются в режиме стандартной непрерывной, переменной непрерывной и интервальной нагрузки. Основными методами развития общей выносливости являются:

– метод слитного (непрерывного) упражнения с нагрузкой умеренной и переменной интенсивности;

- метод повторного интервального упражнения;
- метод круговой тренировки;
- игровой метод;
- соревновательный метод.

При этом придерживаются следующих правил:

1. Доступность. Сущность правила заключается в том, что нагрузочные требования должны соответствовать возможностям учащихся. Учитываются возраст, пол и уровень общей физической подготовленности. В процессе занятий после определенного времени в организме человека произойдут изменения физиологического состояния, т.е. организм адаптируется к нагрузкам. Следовательно, необходимо пересмотреть доступность нагрузки в сторону ее усложнения. Таким образом, доступность нагрузки обозначает такую трудность требований, которая создает оптимальные предпосылки воздействия на организм занимающегося без ущерба для здоровья.

2. Систематичность. Эффективность физических упражнений, т.е. влияние их на организм человека, во многом определяется системой и последовательностью воздействий нагрузочных требований. Добиться положительных сдвигов в воспитании общей выносливости возможно в том случае, если будет соблюдаться строгая повторяемость нагрузочных требований и отдыха, а также непрерывность процесса занятий. В работе с начинающими дни занятий физическими упражнениями по воспитанию выносливости должны сочетаться с днями отдыха. В случае использования бега он должен сочетаться с ходьбой, т.е. ходьба здесь выступает как отдых перед очередным бегом.

3. Постепенность. Это правило выражает общую тенденцию систематического повышения нагрузочных требований. Значительных функциональных перестроек в сердечно-сосудистой и дыхательной системах можно добиться в том случае, если нагрузка будет постепенно повышаться. Следовательно, необходимо найти меру повышения нагрузок и меру длительности закрепления достигнутых перестроек в различных системах организма.

Методика развития скоростной выносливости.

О скоростной выносливости принято говорить применительно к упражнениям циклического характера (бег, ходьба, плавание, гребля, ходьба на лыжах, езда на велосипеде). Любое из них может совершаться с различной скоростью. Более выносливым окажется тот, кто сможет поддерживать заданную скорость передвижения дольше, чем другой. Естественно, что в зависимости от скорости передвижения будет разной и длительность выполнения упражнений: чем она выше, тем меньше окажется продолжительность работы, и наоборот. К примеру, бег с максимальной скоростью не может быть продолжительным. Он длится десятки секунд, и за это время преодолевается небольшое расстояние –

100-200 м. Если же человек пробегает большую дистанцию, то он уменьшает интенсивность бега, т.е. бежит медленнее. Во всех случаях критерием мощности (интенсивности) работы является не дистанция, а время, необходимое для ее выполнения. Поэтому относительно одинаковыми по мощности могут быть, например, бег на 500 м и плавание на 100 м, так как оба упражнения требуют приблизительно одинакового времени – около минуты. Для развития специальной выносливости применяются следующие методы:

1. Методы непрерывного упражнения (равномерный и переменный).
2. Методы интервального прерывного упражнения (интервальный и повторный).
3. Соревновательный и игровой методы.

Равномерный метод характеризуется непрерывным длительным режимом работы с равномерной скоростью или усилиями. При этом занимающийся стремится сохранить заданную скорость, ритм, постоянный темп, величину усилий, амплитуду движений. Упражнения могут выполняться с малой, средней и максимальной интенсивностью.

Переменный метод отличается от равномерного последовательным варьированием нагрузки в ходе непрерывного упражнения (например, бега) путем направленного изменения скорости, темпа, амплитуды движений, величины усилий и т.п.

Интервальный метод предусматривает выполнение упражнений со стандартной и с переменной нагрузкой и со строго дозированными и заранее запланированными интервалами отдыха. Как правило, интервал отдыха между упражнениями 1-3 мин (иногда по 15-30 с). Таким образом, тренирующее воздействие происходит не только и не столько в момент выполнения, сколько в период отдыха. Такие нагрузки оказывают преимущественно аэробно-анаэробное воздействие на организм и эффективны для развития специальной выносливости.

Соревновательный метод предусматривает использование различных соревнований в качестве средства повышения уровня выносливости занимающегося. Игровой метод предусматривает развитие выносливости в процессе игры, где существуют постоянные изменения ситуации, эмоциональность.

Ниже представлена индивидуальная работа из личного опыта.

Индивидуальная работа с учащимися, используемые формы и методы:

- индивидуальное тренировочное занятие;
- педагогический контроль и самоконтроль;
- применение основных принципов тренировки (специализация, всесторонность, сознательность, постепенность, повторность, наглядность,

индивидуализация).

План работы с учащимися. Цели:

- создание условий для выявления, поддержки и развития одаренных детей в спорте, их самореализации, развитие способностей;
- участие в соревнованиях;
- достижение высоких спортивных результатов.

Задачи:

- повышение уровня физических качеств (общей и специальной выносливости, скоростно-силовых качеств);
- повышение технической и тактической подготовки;
- создание благоприятных условий для тренировочного процесса;
- воспитание морально-волевых качеств, психологической подготовки;
- совершенствование спортивного мастерства.

В таблице представлен годовой план тренировочного процесса.

Деятельность учителя:

- составление годового плана тренировочного процесса;
- реализация плана тренировочного процесса;
- управление процессом тренировки;
- наблюдение за поведением, восприятием тренировочной нагрузки одаренным учащимся;
- прогнозирование результата тренировочного процесса;
- участие в соревнованиях одаренного учащегося;
- поиск одаренных детей в спорте.

Для повышения выносливости применяются упражнения на развитие общей и специальной (скоростной) выносливости. Это кроссовый бег различной продолжительности и интенсивности. Используются различные методы (повторный, переменный, интервальный) бега скоростных отрезков разного объема и интенсивности. Длина отрезков варьируется исходя из направленности тренировки и подготовки к соревнованиям.

Ожидаемый результат:

- повышение функциональной подготовки организма;
- повышение физических качеств, связанных со специализацией;
- овладение спортивной техникой, тактикой;
- приобретение теоретических и практических знаний.

Выносливость детей различного возраста очень значима. Правильно развитая выносливость помогает противостоять утомлению детей при физических нагрузках. Выносливость повышает работоспособность детей различного возраста в спортивной деятельности. Каждая форма проявления выносливости, в свою очередь, может включать целый ряд видов и разновидностей.

Таблица 1 – Примерный годовой план тренировочного процесса по развитию выносливости

Сроки	Метод	Основное назначение	Упражнение	Содержание метода	Интенсивность		Объем
					ЧСС	% от максимума	
Сентябрь, октябрь	Равномерный	Развитие общей выносливости	Кроссовый бег, подвижные игры	Прохождение дистанции в равномерном темпе, постепенно увеличивая продолжительность	130-150 уд/мин	-	30 мин. и более
Ноябрь, декабрь	Метод повторных усилий, метод «до отказа»	Развитие силовых качеств, общей физической подготовки	Упражнения с отягощениями	Выполнение упражнений с внешним сопротивлением	-	Вес 30-40% от собственного	4-5 подходов
Январь, февраль, март	Повторный, переменный	Развитие скоростно-силовых качеств, скоростной выносливости	Повторный бег, переменный бег	1. Повторное пробегание отрезков 2. Чередование бега средней и максимальной интенсивности	170-180 уд/мин	80-90%	8-10x100м, 5x200м, 4x400м и др.
Апрель, май	Повторный	Развитие скоростных качеств	Спринт, прыжки, метания	Повторное пробегание скоростных отрезков	170-180 уд/мин	95-100%	4-5 серий, 5-6 подходов в серии

Средствами развития выносливости являются упражнения, вызывающие максимальную производительность сердечно-сосудистой и дыхательной систем. Мышечная работа обеспечивается за счет преимущественно аэробного источника; интенсивность работы может быть умеренной, большой, переменной; суммарная длительность выполнения упражнений составляет от нескольких до десятков минут. Для развития выносливости применяются разнообразные методы тренировки, которые можно разделить на несколько групп: непрерывные и интервальные, а также контрольный (или соревновательный) методы тренировки. Каждый из методов имеет свои особенности и используется для совершенствования тех или иных компонентов выносливости в зависимости от параметров применяемых упражнений. Варьируя видами упражнений, их продолжительностью и интенсивностью, количеством повторений упражнения, а также продолжительностью и характером отдыха, можно менять физиологическую направленность выполняемой работы. Для развития **общей выносливости** наиболее простым и доступным является бег. При начале беговых тренировок следует помнить и соблюдать следующие правила:

- перед тренировкой тщательно разомнитесь;
- нагрузка должна нарастать постепенно;
- бегать следует не реже 3-х раз в неделю и не меньше 20 мин.;
- постоянно следует укреплять мышцы свода ступней, чтобы избежать развития плоскостопия;
- следует следить за частотой пульса (ЧСС).

Основой развития скоростной выносливости является общая выносливость, для развития которой применяются разнообразные упражнения, выполняемые длительно и с большой нагрузкой. Целенаправленное и систематическое применение разнообразных средств и методов тренировки приводит к положительным изменениям в организме, которые определяют уровень его подготовленности. Спортивная подготовленность характеризуется целым комплексом изменений, происходящих под влиянием проведения различных видов подготовки: технической, физической, тактической и т.д. Под воздействием нагрузок растет тренированность отдельных органов и систем, повышается уровень развития физических и волевых качеств и др.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Холодов Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта / Ж.К. Холодов, В.С. Кузнецов. – М.: Академия, 2003. – Глава 7. Теоретико-практические основы физических качеств. – 7.4. Выносливость и основы методики ее воспитания.
2. Лях В.И. Физическая культура. Тестовый контроль: пособие для учителя / В.И. Лях. – М.: Просвещение, 2007.

3. Озолин Н.Г. Настольная книга тренера / Н.Г. Озолин. – М.: Астрель, 2002.
4. Максименко А.М. Основы теории и методики физической культуры / А.М. Максименко. – М., 1999.

REFERENCES

1. Holodov Zh.K., Kuznecov V.S., *Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya i sporta. M.: Akademiya, 2003. Glava 7. Teoretiko-prakticheskie osnovy' fizicheskix kachestv. 7.4. Vy'noslivost' i osnovy' metodiki ee vospitaniya (in Russ).*
2. Lyah V.I., *Fizicheskaya kul'tura. Testovyy kontrol' posobie dlya uchitelya. V.I. Lyah. M., Prosveshchenie, 2007 (in Russ).*
3. Ozolin N.G., *Nastol'naya kniga trenera N.G. Ozolin. M. Astrel', 2002 (in Russ).*
4. Maksimenko A.M., *Osnovy teorii i metodiki fizicheskoy kul'tury A.M. Maksimenko. M., 1999 (in Russ).*

ӘОЖ 373.3:78](574)

М.Ш. ДЮСУПОВА

С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті,
Өскемен қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Қазақ халық музыкасы арқылы бастауыш сынып оқушыларына тәрбие берудің әртүрлі бағыттары және қазақ халық музыкасын пайдаланудың формалары және осы қазақ халық музыкасы арқылы оқушыларды патриоттық тәрбие беру мәселелері толығымен қамтылған. Клубтық сабақтар, сыныптан тыс жұмыстар, топтық сабақтар жайында мәселелер қозғалып, оны жүргізудің жолдары мен формалары қаралған. Сыныптан тыс жұмыс барысындағы сынып жетекшісінің рөлі мен жұмыс жоспары жайында баяндалған.

Түйін сөздер: қазақ халық музыкасы, бастауыш сынып, патриоттық тәрбие, міндеттері, формалары, клубтық.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ КАЗАХСКОЙ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ

В данной статье представлены различные направления воспитания учащихся начальных классов посредством казахской народной музыки, описаны формы их использования, а также уделено внимание роли народной музыки в патриотическом воспитании. Затрагиваются проблемы клубных занятий, внеклассной работы, групповых занятий, рассмотрены способы и формы их проведения. Говорится о плане работы классного руководителя и о его роли при проведении внеклассных мероприятий.

Ключевые слова: казахская народная музыка, начальные классы, патриотическое воспитание, задачи, формы, клубный.

PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN INITIAL CLASSES
BY MEANS OF KAZAKH FOLK MUSIC

In this article different directions of education of initial classes of students by means of Kazakh folk music, described the form of using, and also paid attention to the role of folk music in patriotic education. The problems of club employments, extracurricular work, group employments are affected, methods and forms of their realization are considered.

Keywords: Kazakh folk music, initial class, patriotic education, tasks, forms, club.

Қазақ халық музыкасы арқылы бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің бүгінгі жағдайы, проблемасының шешімі бастауыш сынып мұғалімдерінің тәрбие жұмыстарының тәжірибесімен танысуды талап етеді, өйткені онсыз балалармен тәрбие жұмыстарын әрі қарай дамытудың негізгі бағыттарын анықтау мүмкін емес. Сыныптан тыс уақыттардағы практикалық іс-әрекеттерді зерттеу процесінде (анкета жүргізу, жекелей әңгімелесу, бақылау, эксперттік бағалау) автор сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының тәжірибесі алған әдебиеттермен танысуды жалғастырды.

Авторды бастауыш сынып оқушыларының сабақтан тыс уақыттағы патриоттық тәрбиесінің әртүрлі бағыттары қызықтырды: қазақ халық музыкасы сыныптан тыс уақытта қай жерде, қандай жағдайда пайдаланылды. Сондықтан осы зерттеудің басында бір топ маңызды мәселелер анықталды.

1 Сыныптан тыс уақыттарда тәрбие беру мақсатында қазақ халық музыкасын пайдалануды ұйымдастыру формалары:

- қосымша сабақтар;
- клубтық сабақтар;
- үйірме сабақтары;
- ішінара өткізілетін іс-шаралар;
- сынып сағаттары;

2 Тәрбие беру мақсатында пайдаланылатын қазақ халық музыкасы құралдарының мазмұны мен жүйелілігі:

- қазақ халық музыкасының тәрбие беру мүмкіндіктері арнайы жоспар бойынша жүйелі түрде пайдаланылады;
- жүйелі түрде пайдаланылмайды, ішінара;
- пайдаланылмайды;

3 Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесінің құралы ретінде музыканы нақтылы пайдалану қалай көрсетіледі, оның міндеттері:

- қазақ халық музыкасымен бастауыш сынып оқушыларын таныстыруда патриоттық тәрбие міндетінің басым болуы;
- бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесінің міндеттері басқа да міндеттердің қатарында тұрады;

– патриоттық тәрбиенің міндеттері тек жобаланады.

Осы мәселелерді шешу үшін мынаны анықтап алу қажет: музыка өнері арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие беру тәжірибесінен талдау үшін қандай мәліметтерді таңдаған жөн, осы мәліметтерге жіктеме жүргізу қажет. Бұл тұрғыда А.А. Огородниковтың, П.Л. Шаповалованың және т.б. теориялық еңбектері үлкен көмек көрсетті [1].

Қазақ халық музыкасын тәрбие беру мақсатында пайдалануды ұйымдастыру формаларын қарастыра отырып, автор бүгінгі күнде сыныптағы тәрбие жұмыстарында нақты біркелкілік жоқ деген қортындыға келді. Бұл туралы сыныптан тыс тәрбие жұмыстары тәжірибелерін қорытындыланған жинақтарда, мақалаларда көрсетіледі. В.И. Кочуровский мен В.П. Огородниковалардың жіктемесін негізге ала отырып, бірінші сұрақ бойынша таратылған анкеталарға талдау жасалды.

Бастауыш сынып оқушыларының сыныптан тыс уақытта патриоттық тәрбиесіндегі тәжірибесіне толығырақ тоқталу үшін, анкеталармен барлығы 30 мұғалім қамтылды. Анкетаның нәтижесі мынаны көрсетті: сұралған мұғалімдердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі әртүрлі: 1 жылдан 30-ға дейінгі мектептегі жұмыс аралығын қамтиды. Бастауыш сынып мұғалімдерінің еңбек өтілі анағұрлым төмен: 1 жылдан 10 жылға дейін, және де 1 жылдан 5 жылға дейінгі аралықты құрайды. Көптеген мұғалімдер оқушыларды музыкамен таныстыруда (ол төменде қарастырылады) белгілі бір тәрбиелік мақсаттарды көздемеуде тәжірибесінің аздығынан болуы мүмкін.

Енді жоғарыда атап өткен жұмыс формаларына тоқталайық. Анкеталардың шамалы санында, кейбір мектептерде музыка сабағынан қосымша сабақтан тыс уақытта қосымша сабақтар өткізілетіні жайлы айтылады. Олар тәрбие жұмыстарының бір бөлігі ретінде саналады. Мұндай қосымша сабақтар көбінесе үлгерімі төмен оқушылармен жүргізіледі.

Бұл жұмыс формасының жағымды жағы сол, оқу сағаттары мұғалімнің жетекшілігімен жүргізілетіндігі. Дегенмен күннің 2-ші жартысында музыкадан қосымша сабақ беру қолайсыз деп есептеуге болады. Өйткені, біріншіден, оқушылардың күн тәртібі, еңбек гигиенасы және демалысы бұзылады, балалар ағзасының жұмысқа қабілеті таңертеңгілік уақыттарда аса жоғары болатынын физиологтар дәлелдеген [2]. Демек тура осы уақытта оқу әрекеттерінің барлық түрін топтастыра өткізген ұтымды болады.

Екішіден, сыныптан тыс уақытта өткізілетін қосымша сабақтар оқушылардың шамаларына лайықталып берілуі керек және оны меңгертуде оқушыларға ыңғайлы жағдайлар жасалу қажет.

Үшіншіден, оқушылар күннің екінші жартысында өздерін бос сезінеді, сондықтан осы уақытта оқу формасын ұйымдастыруды пайдалану тәртіпке

қойылатын талаптардың дұрыс орындалмауына алып келуі мүмкін.

Төртіншіден, сыныптан тыс уақытта қосымша сабақ арқылы өткізу мұғалім тарапынан оқушыларға педагогикалық әсер етудің бірлігін қамтамасыз етпейді, олардың жеке-дара қабілеттерін терең зерттеуге мүмкіндік бермейді. Тәрбие процесіне сабақты енгізу оқушыларға тәрбиелік ықпал етуде кедергісін келтіреді, олардың әрекеттерін жүргізуде қиындықтар туғызады.

Клубтық сабақтар – мектеп оқушыларының сабақтан тыс іс-әрекеттерін ұйымдастырудың бірден-бір кең тараған түрі. Анкеталарда деректер, тәрбиешілермен жүргізілген әңгімелер, жұмыс тәжірибесі бойынша жариялым көрген мақалалар, жұмыстың бұл формасы қалалық мектептерде (тікелей жақын орналасқан әртүрлі мектептен тыс балалар мекемелері: музыка мектебі, бейнелеу студиясы, мәдениет үйі, мұражайлар, спорт мектебі, стадиондар және т.б.) жиі пайдаланылатынын көрсетеді. Осы мектептердің негізінде әртүрлі тәрбиелік іс-шаралар өткізіледі. Клубтық сабақтар кішігірім шағын мектептерде, тікелей мектептің ішінде ұйымдастырылады (кинофильмдер көрсету, әңгімелер, лекторийлар, балалар филармониясы және т.с.с.).

Бұл форманың тиімді жағы тәрбие жұмысын жоспарлау мүмкіндігі болып табылады. Алайда, мектептен тыс балалар мекемелерінің ерекшеліктеріне қарай, ұзақ уақытқа жоспарлау мүмкін емес, бұл клубтық сабақтарды үзіліссіз жүргізуде кедергісін келтіреді. Мысалы, балалар музыка мектебінде әр жарты жылдың аяғында, академиялық концерттер мен бақылау іс-шараларын өткізуге байланысты лекторийге бару мүмкін емес. Мәдениет үйлерінде көркемөнерпаздар концерттері кезінде оқушылармен әңгіме, лекция өткізуге рұқсат берілмейді.

Осы ұйымдастыру формасының тағы бір жағымды жағын айта кеткен жөн, клубтық сабақтарды арнайы білімді мамандар жүргізеді. Алайда осыған байланысты сынып жетекшілері сабақта танымдық материалдың көп пайдаланылатыны, шамадан тыс сағат саны (1-1.5 сағ.) бөлінетіні туралы, ал бұл болса басқа сабақтарды уақтылы өткізуде кедергісін келтіретіні туралы жиі айтады. Сабақтар айына 1-2 рет жүйелі түрде өткізіледі деп айтуға болады.

Клубтық сабақтардың бірден-бір ерекшеліктері, мектеп оқушыларының қандай сабақтарға баратындығын өздері таңдап алатындығында. Мұндай жағдайларда оқушылар өздерінің қызығушылықтарына қарай бөлініп, сынып жетекшілерінің назарынан тыс қалады.

Жоғарыда айтылғандарды тірек ете отырып, клубтық сағаттардың мүмкіндігінше жүйелі өткізілетіндігін, олардың нақты уақыт мөлшерін ұстанбайтындығын, сынып жетекші басшылығының шамалы екендігін айта кету керек.

Балалардың бос уақытын ұйымдастыратын бұл формада оқу-тәрбие процесінің тұтастығы бұзылады. Өйткені сабақтар өзінің мазмұны жағынан тек

оның жеке бөлімдерін қамтиды. Сонымен бірге мектеп оқушылары сабақтарды қызығушылықтары бойынша жиі ауыстырғандықтан сынып жетекшілеріне баланың нені меңгергенін бақылап отыру қиындық тудырады.

Клубтық сабақтар біржақты сипат алғанымен тәрбиенің белгілі бір жүйесін түсіндіреді, себебі бұл сабақтарда балалардың белгілі бір іс-әрекеттеріне ғана ерекше көңіл аударылады.

Балалардың бос уақытын ұйымдастырудың осы формасы көрсетілген кемшілік жақтарына қарамастан, көптеген мұғалімдер мен үйірме жетекшілері оны қолайлы деп санайды. Өйткені сынып жетекшінің тарапынан аса көп күш жұмсалмайды, оқушылар пайдалы іспен қамтамасыздандырылады.

Мектеп оқушыларының сабақтан тыс әрекеттерін ұйымдастыру тәжірибесі соңғы уақытта ұйымдастырудың үйірме жұмысы формаларының кең өріс алғанын көрсетеді. Ал бұл болса оқушылардың қызығушылығын қанағаттандырып, әр алуан қабілеттерін дамытуда септігін тигізеді.

Үйірмелерді ұйымдастыруда негізінен мектеп мұғалімдері мен шақырылған мамандар қатыстырылады. Үйірме жұмыстары көбінесе пәндер бойынша ұйымдастырылады. Үйірменің негізгі міндеті – мектеп оқушыларының белгілі бір білім саласынан ой-өрісін кеңейту. Оқушылар үйірмелерге қызығушылықтарына қарай бөлінеді.

Бұл ұйымдастыру формасының жетістіктеріне мыналарды жатқызуға болады: әртүрлі үйірмелерге баруға балалардың үлкен қызығушылық танытуы, сабақ жоспарының болуы, сабақтың жүйелі түрде өткізілуі. Дегенмен кемшілік жақтарын да атап өтпеуге болмайды. Бала белгілі бір үйірмеге барып, біржақты дамитын болады. Үйірмелердің жетекшілері, кейде тәрбие беру жағын ұмытып, мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытуға баса назар аударады. Оқушылар үйірмелік сабақтарға бөлініп, сынып жетекшілерінің бақылауынан тыс қалады. Осыған қарай, сыныптан тыс уақытта жоспарды және жүйелі түрдегі тәрбие жұмыстарын ұйымдастырушы ретінде сынып жетекшісінің басшылық және бағыттаушылық рөлі бұзылады, ал бұл болса сынып жетекшісіне тәрбие жұмысын жоспарлауда қиыншылық туындатады.

Сонымен, оқушылардың сыныптан тыс іс-әрекеттерін ұйымдастырудың үйірмелік формалары оқушыларға кейбірде біржақтылықты әсер етеді, тек кейбір тұлғалық қасиеттерін дамытуға ғана ықпал етеді, мектеп оқушыларының жан-жақты дамуының тұтас жүйесін құруға мүмкіндік туғызбайды.

Музыканы тәрбие құралы ретінде пайдаланылатын тағы бір ұйымдастырудың формасына, яғни, іс-шараларға тоқталуға болады. Біздің еліміздің өміріндегі атаулы күндер оқиғаларына арналған іс-шаралардың тәрбиелік мәні орасан зор. Олар мектеп оқушылары тұлғасының адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда, балалардың жан-жақты қабілетін дамытуда, оқушылардың ой-өрісін кеңейтуде

мүмкіндік туғызады. Бірақ осындай іс-шараларды дайындауда тек жекелеген оқушылар енжарлық танытып, тек бақылаушы болып қала береді. Іс-шаралар оқушылар қабілеттерінің біржақты дамуына әсер етеді (тек мәнерлі оқуға, тек ән айтуға, тек сахналық көріністерге қатысуға және т.с.с.). Оқушылардың мүмкіндіктерін осылай біржақты пайдалану өз кезегінде белсенді болған оқушылар белсенділігінің төмендеуіне әкеледі, олардың іс-шараларға қатысуға деген қызығушылықтары төмендейді. Кезекті іс-шаралардың дайындығына қатыспайтын оқушылар, кейбір кезде ұзақ уақыт бойына сынып жетекшісінің тарапынан бақылаудан тысқары қалады.

Топтық сабақтарға келетін болсақ, бұл педагогикалық практикада балалардың демалысын ұйымдастырудың аса бір танымал болған формасы екендігін зерттеу нәтижелері көрсетеді. Дәл осы жағдайларда, көптеген оқу-тәрбие міндеттерін тиімді шешу мүмкіндіктері пайда болады.

Балалардың ұйымдастырылған іс-әрекеттері түрлері мен формаларын қарастыра отырып, А.А. Огородников: «Қосымша сабақтар – бір жағынан сабақ, үйірме сабағы, екінші жағынан, іс-шаралар арасындағы ортаңғы байланыс деуге болады. Балалардың іс-әрекеттерін ұйымдастырудың бұл формасында сабаққа қойылатын қатал да міндетті талаптар болмайды; үйірмеге қатысушылардың таңдауымен жеке дара қызығушылығын қанағаттандыру көзделген, үйірме сабақтарының біржақты бағыттылығы; іс-шаралардың, тар тақырыптың шектеулігі. Сонымен қатар жалпы дамытатын сабақтар өзінің жиынтығы жағынан, өзінің бірізділігі және жүйелілігі жағынан сабақтар мен үйірме сабақтарына өте жақын, ал ұжымдық қызығушылықты қанағаттандыруда шараларға жақын», – дейді [1]

Бұл арада ұйымдастыру жағынан кездесетін қиындықтарды да атап өткен жөн, өйткені бүгінгі күнде бір жастағы топтан басқа, әр жастағы топтар да кездеседі. Әртүрлі жастағы топтар тәрбие жұмысын ұйымдастыруды қиындатады және сынып жетекшілеріне іс-әрекет барысында бір-екі мәселені ғана шешуге мүмкіндік береді: баланы тәрбие объектісінен тыс қалдырмау, бір сыныпта екі жыл отырғызбау. Егер топ бір жастағы оқушылардан құралса, әрине, балалар ұжымын құру үшін сынып жетекшісінің мектеп оқушыларына тәрбиелік ықпал ету әдістері мен формаларын таңдау анағұрлым жеңілдетіледі.

Топтық сабақтардың ерекше белгісі болып, олардың дұрыс өткізілуін қадағалап отыру, оқушыларға жоспарлы, жүйелі мақсаттылықпен тәрбиелік әсер етуді жоспарлау және ұйымдастыру мүмкіндігі болып табылады. Ұйымдастырудың бұл формасы сынып жетекшісінің сыныптан тыс тәрбие жұмыстарын ұйымдастырушы ретінде рөлін көтереді, себебі топтағы оқушылардың бәрі оның үздіксіз бақылауында болады. Сынып жетекшісі мектеп оқушыларына өзінің педагогикалық әсер ету дәрежесін реттеуге мүмкіндік алады.

Ол топта жетекші адамның бірі болып саналады және оны маман-мұғалімдердің ауыстыруы өте сирек кездеседі. Сынып жетекшілерінің атқаратын міндеттерінің көлемі осындай ұйымдастыру формасында анағұрлым кеңейеді.

Сыныптан тыс уақыттардағы тәрбие жұмыстарының жоспарын зерттеу аптаның бір күні топтық сабақтың, немесе іс-шаралардың белгілі бір түріне арналатындығы көрсетіледі. Мысалы, сынып сағаты, серуенге шығу және саяси хабар күні; өнермен (бейнелеу және музыка) кездесу; ұжымдық ұйымдар күні, кездесулер өткізу және т.б. Сөйтіп топтағы оқушылардың сыныптан тыс уақытта өткізілетін жұмыс түрлері әр алуан болады, ал оқушыларға сынып жетекшілерінің педагогикалық ықпалы мақсатты да мазмұнды болады түседі. Әрине, сыныптан тыс уақыттағы тәрбие жұмысын ұйымдастырудың осындай формасы сынып жетекшісінен үлкен білімдарлықты талап етеді, яғни әрбір сабаққа ұқыпты, тиянақты даярлықты, тәрбие жұмысын жүйемен жоспарлауды, өзінің іс-әрекеттерінің педагогикалық нәтижесіне жауапкершілікпен қарауды талап етеді.

Мектептегі сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастыру тәжірибесін қорыта келе, педагогикалық практикада, мектеп оқушыларын қазақ халық музыкасымен таныстыруда және оны тәрбие беру мақсатында пайдалануда мына формаларды қолайлы деп қабылдуға болады:

- оқу;
- клубтық сабақтар;
- үйірме сабақтары;
- сынып сағаттары барысында;
- өтілетін іс-шаралар;
- музыкалық топтық сабақтар.

Сыныптан тыс уақыттарда музыка-тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастырудың жалпы формаларымен танысумен бірге, автор оның жүйелілігі мен мазмұндылығын қарастыруды мақсат етіп қойды, бұл бүгінгі күнде сыныптан тыс уақыттардағы осы аспектідегі тәрбие жұмыстарының міндеттерін айқындауға мүмкіндік береді, сонан соң осы оқу-тәрбиенің күн тәртібі жағдайында бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің тиімді педагогикалық шарттары мен жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Огородников А.А. Воспитание школьников во внеурочное время / А.А. Огородников. – Пермь, 1976. – С. 2, 31.
2. Шаповалова П.Л. Из опыта воспитательной работы в группах с продленным днем. (1-3 класс) / П.Л. Шаповалова. – Смоленск: Кн. изд., 1972. – С. 17.

REFERENCES

1. Ogorodnikov A.A., *Vospitanie shkol'nikov vo vneurochnoe vremja. Perm'*, 1976, 2, 31 (in Russ).

2. Shapovalova P.L., *Iz opyta vospitatel'noj raboty v gruppah s prodlennym dnev. 1-3 klass. Smolensk. Kn. izd., 1972, 17 (in Russ).*

UDC 81'1'373.611

N.A. ZAVALKO, A.A. AITKURMANOVA

S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

LEARNER-CENTERED APPROACH – THE BASIC STRATEGY
OF MODERN LANGUAGE EDUCATION

The paper presents developing of cognitive interests of students in connection with communicative skills. The ability to transfer theoretical knowledge and skills in communication by intensifying cognitive activity.

Keywords: pedagogical, cognitive activity, learning process, education.

ОҚУШЫҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ – ЖАҢАША ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ
СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗІ

Мақалада оқушылардың когнитивті қызығушылығын арттыру мен коммуникативті дағдылар тығыз байланыста қарастырылады. Теориялық білімді тәжірибеде қолдану ойлау мен бейімділікті жетілдірудегі интеллектуалды дағды болып табылады.

Түйін сөздер: педагогикалық, когнитивті белсенділік, оқыту процесі, білім.

СТУДЕНТОЦЕНТРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ – БАЗОВАЯ СТРАТЕГИЯ
СОВРЕМЕННОГО ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается развитие когнитивных интересов обучающихся в тесной связи с коммуникативными навыками. Умение применять теоретические знания на практике является интеллектуальным умением в процессе развития мыслительных навыков и способностей.

Ключевые слова: педагогический, когнитивная активность, процесс обучения, знание.

All normative documents on education modernization in fact provide for the implementation of a student-centered approach, which marks the replacement of a single, unitary school with installation on the average student in the diverse, variability, multi-level school, which creates conditions for the formation of a free, developed and educated the individual, the development of communicative abilities to facilitate entry into the world community and to successfully operate in it, fosters a culture of human striving for self-development and self-actualization knows how to avoid and overcome conflicts.

Student-centered approach affects all the components of the education system: for education and educational learning goals for each school subject, in the content,

principles, teaching methods and the entire educational process that contribute to good for students to train and educate environment.

Focus on student-centered education - a unique, integrated personality that tends to maximize the capabilities of their (self-actualization), open to the perception of a new social experience, capable of an informed and responsible choice in a variety of situations. Identity paradigm purposes personality-oriented technologies is to focus on personality traits, its formation, its development is not at someone else's request, and in accordance with natural abilities. The basic ideas of student-centered learning are expressed as follows:

- The student does not become a subject of study, and is the carrier of subjective experience;

- Teaching is not a direct derivative of the training, and independent, individual, personal and meaningful source of development;

- Vector of development is based on the student to the definition of pedagogical influences that contribute to its development;

- Student valuable reproduction of individual experience.

This approach has significant positive aspects:

- focus on the impact and results;

- Recognition of human interaction subject and its development - the aim, effect and measure education;

- The recognition of individuality, identity, self-worth man endowed with their personal experience.

Thus, the student-centered approach is integrative, incorporates ideas from other approaches.

Given the varying capacities and abilities of students and their different plans for the future and different professional aspirations, allowed different levels of education: general education and more depth - the profile oriented chosen profession and to continue their education in high school.

Thus, the student-centered approach requires flexibility in setting goals, taking into account the individual characteristics and personal interests of the students and creates prerequisites for greater effectiveness of the training. Moreover, it provides for the inclusion of students in the goal-setting process itself as well as the choice of individual trajectory of teaching.

With regard to the content of learning, student-centered approach is evident in the following main areas:

- component composition of the content of training, the emphasis in the development of free active person falls not only on knowledge as activity-on component for the development of experience of creative activity and value orientation. This does not mean that underestimates the knowledge, but it involves their practical focus, in their

extensive use of the activities.

– In the selection of training content to a greater extent into account the interests and concerns of the modern teaching problems.

– Selection of the material involves some redundancy and isolation of two levels: the level of presentation and the level of demand, which is slightly below the level of presentation as possible and take into account the needs of students. This enables a differentiated and even an individual approach to pupils, puts them in a situation of choice, to encourage greater independence and activity.

– focus on the development of students, including intellectual, requires the problem of the material, not the posts ready knowledge, which is reflected in the textbooks - these major «carriers» of the content of training, as well as in school lesson plans teachers. The use of special assignments for the development of reflection.

– in the selection of the content is important to provide such materials, which are appealing to the personal experience of students, to their feelings and emotions, encourage them to compare and contrast, to express their own opinions, estimates that stimulate the development of critical thinking, value orientations.

Thus, the student-centered approach places high demands on the selection of training content to its methodical organization.

Student-oriented approach makes some adjustments to the allocation range of training principles. Along with the principles of activity-related, communicative orientation training, as well as the principle of cultural studies orientation training and some other special significance follows principles:

– Principle of nature conformity, which allows taking into account the natural features of human learning. This principle rejects violence, direct coercion, in accordance with the motto «Per aspera ad astra!» it provides for the organization of educational process support to the natural properties of the student. This approach aims at the development of the emotional sphere of the student, in particular its interest, motivation to learn a foreign language, to stimulate the sense of satisfaction, a sense of success by successfully carried out activity, the use of health-learning technologies.

– The principle of efficiency, targeting a productive creative operation. It provides internal increments, not only in terms of knowledge, skills and abilities, but also in terms of personal development, as well as the formation of experience - both educational and informative, as well as cultural, promoting socialization of the individual.

– The principle of autonomy involves an increase in the proportion of school autonomy, the presence of elements of self-help and mutual learning.

At schools and language training courses a specific place is held by such forms of classes which provide active participation of each pupil at the lesson, increase authority of knowledge and an individual responsibility of schoolchildren for results of educational work. These problems can be solved successfully through the technology

of interactive methods of teaching.

Many scientists, such as Makarenko A.S., Sukhomlinsky V.A., involved with methods of teaching foreign languages, fairly pointed to the fact that student centered methods at the foreign language lesson not only organizes the process of communication on this language, but brings the group closer to the natural communication as much as possible. Interactive methods develop intellectual and volitional activity. Being difficult, but at the same time fascinating occupation, it demands the huge concentration of attention, trains memory, develop the speech. At the modern society staking on increased activity and an intensification of educational process, interactive methods is used at the foreign language lessons in the following cases:

1. As an independent method for mastering of a certain subject.
2. As the lesson or its part.
3. At the organization of out-of-school activity.
4. Using interactive methods consists in organizing cognitive activity of pupils in the course of which their abilities would develop.

Student centered methods of teaching allow using all levels of digestion of knowledge: from the reproducing activity through transforming to the main goal, creative and search activity. Creative and search activity appears more effective if it is preceded by the reproducing and reformative activity during which pupils acquire techniques of learning.

Student centered methods always assume a certain stress of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision. The desire to resolve these issues sharpens cogitative activity of players.

Student centered methods being an entertainment, a kind of rest, is capable to develop into training, into creativity, into model of human relations that are shown in a work. Using of student centered methods makes teaching and educational process more sapid and with higher quality for the reason that:

1. Student centered methods involve in vigorous cognitive activity each students individually and all together and, thereby, it is an effective controlling mean of educational process.
2. Using an student centered methods is carried out by means of students own activity having the nature of a special type of practice, in the course of which 80-95% of information are acquired.
3. Student centered methods are a free activity offering an opportunity of a choice, self-expression, self-determination and self-development for its participants.
4. Student centered methods have a certain result and stimulates students to goal achievement.
5. Adversarial nature, an integral part of student centered methods are attractive for students;

6. Student centered methods have a special place in the system of active teaching: it is synthetic as it is at the same time both method and a form of organization of teaching, synthesizing in itself practically all the methods of active teaching [1, p.41].

All this allows to define student centered methods as the highest type of pedagogical activity.

Using of student centered methods of teaching promotes implementation of important methodical tasks, such as:

1. Formation of psychological preparation of pupils for speech communication.
2. Ensuring of a natural need of multiple repetition of a language material.
3. Training of students in the selection of the necessary speech version that is preparation for situational spontaneity of the speech in general.

Student centered methods are created at the lesson by means of modern techniques and situations which act as means of motivation, stimulation of students. The desire to use interactive methods like this mobilizes thought and energy of students, creates the atmosphere of emotional stress. The speech communication including not only the speech itself, but also gestures, a mimicry, and has strongly marked purposefulness.

Realization of interactive techniques and a situation at the task form of a class is carried out by the main directions:

1. Didactic aim is set before students in the form of an interactive task.
2. Educational activity submits to the rules of interactive methods.
3. Training material is used as its tool, the competition element, which transfers the didactic task to the exercises and is entered into educational activity.
4. Successful implementation of a didactic task is bound with an interactive result.

Using student centered methods in the process of learning realizes the following functions:

1. Training function consists in development of memory, attention, perception of information, development of general educational skills and abilities, and also it promotes development of linguistic skills. It means that interactive form of the lesson is a special organized occupation demanding tension of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision.

2. Educational function consists in training of such qualities as the attentive, humane attitude towards the group partner, also develops feeling of mutual aid and mutual support. The student enters clichés of speech etiquette for improvisation of the speech converse to each other in a foreign language that helps training of such quality as politeness.

3. Entertaining function consists in creation of favorable atmosphere at the lessons, transformation of the lessons into an interesting and unusual event, a fascinating adventure, and at times, into the fantastic world.

4. Communicative function consists in creation of the atmosphere of foreign-language communication, integration of group of students, establishment of the new emotional and communicative relations based on interactions on a foreign language.

5. Relaxation function - release of the emotional stress caused by nervous system load at intensive teaching foreign language.

6. Psychological function consists in formation of preparation skills of the physiological state for more effective activity, and also reorganization of mentality for assimilation of large quantity of information.

7. Developing function is aimed at the harmonious development of personal qualities activation of reserve opportunities of the personality.

The psychological theory of activity A.N. Leontyeva allocates three main types of human activity: labor, game and educational. All these types are closely interconnected among themselves. The analysis of psychology and pedagogical literature according to the theory of interactive emergence in general allows presenting a range of its appointment for development and self-realization of students.

The main function of pedagogical activity consists not just in transferring of knowledge, and in creation the problem and informative situations and management of the process of cognitive activity of students taking into account their individual characteristic.

In human practice the interactive form performs the following functions:

1. Entertaining.
2. Communicative.
3. Diagnostic.
4. Therapeutic.
5. International communication.
6. Socialization.

Student centered methods play an important role by the formation of mental processes of the students: transition from visual and effective to image thinking is carried out, abstraction factor, ability of generalization, voluntary attention are in progress.

Students show interest and remember only that information which touches their emotional world, has for them personal significance. Teacher needs to organize the educational activity in such a manner that cognitive processes of pupils have been intensified [7]. G. Lebedev pointed that cognitive activity is an initiative, effective attitude of students to digestion of knowledge, and also demonstration of interest, independence and strong-willed efforts in learning.

Researches in psychology have shown that success of a foreign language acquisition is defined not only by cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The humanistic concept of K. Rogers in relation to teaching foreign languages has found the reflection in works of Ch. Karan and other researchers. They

looked at the person, first of all as at an emotional being, and among the qualities that are important for learning foreign language distinguished motivation, level of anxiety and self-evaluation, constraint and risk proneness. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The low self-evaluation quite often leads to constraint, «diffidence» and is connected with the fear of mistakes that negatively influences language acquisition. The level of anxiety at assimilation of a foreign language stands in slight interrelation with a self-evaluation, constraint, and risk proneness. In this regard personal and situational anxiety can be distinguished. If the first exhausts an organism, being an obstacle in learning, then situational anxiety creates the intellectual passion in learning. Using interactive methods at the foreign language lesson is justified by huge value for the mental development of students at any age.

Student centered methods as a strategy in language education is considered as a free learning activity that gives students opportunity to use languages with practical purpose and to use their creative skills. In the period from 2 to 4 years it is necessary to start to learn foreign languages. According to the researchers, this is due to the fact that this age is characterized by a particularly active development of the brain area, which is associated with the mastery of language skills, the development of his abilities, the formation of teaching skills and the mastery of elements of culture and behavior.

In the early school age language does not seem complicated for the students. The child absorbs foreign speech as something natural and ordinary. However, such processes cannot be observed when adult people learn a foreign language. Consequently each person who begins to learn a foreign language from 30 years has difficulties. This is due to the fact that most students do not have a natural need to use a foreign language in real life. Learning a foreign language involves memorizing a large number of rules, memorizing foreign words, as well as developing skills and skills to use the knowledge every day, namely, to express own thoughts and to understand the speech of others. Compared to the younger generation, students of a more adult age take much more time to learn a foreign language.

In addition adult learners have fear of mistakes, which does not occur in children by learning a foreign language. Many adults think that silence is gold and it's better to do nothing than to make mistakes.

This problem concerns the study of vocabulary and phraseology, which are the main obstacle in interethnic communication. For example, when a student encounters an authentic text in the studied language, he practically cannot understand anything, if he translate all the words and then connect them to understand the meaning of the whole sentence. It is necessary to read authentic texts and to teach students how to work with such texts. In connection with the technological progress namely, the emergence of the Internet, the countries have become closer. Films and TV shows, special programs such as Eng-

lish club became available to the students. Students can use social networks, such as Face book, Skype and improve their communication skills in communicating directly with native speakers.

Despite all the difficulties a large number of adults make efforts to continue their education, set the goal to learn foreign languages in adulthood. This is the reason for the growth of numerous schools and additional education clubs, in which the training is carried out both individually and in groups, in which many companies send their employees to foreign language courses.

The knowledge of English language is a necessary part of our life in modern society, both in the professional and social spheres. But in view of the fact the process of forming communicative competence is quite complex and it needs time. The student thinks first in his native language, translates the words into a foreign language, then compares them with the rules of grammar and only then he speaks the sentence in the studied language. This process is too tiring for a person. Therefore, it is necessary to try to think and speak in a foreign language at once. This is how children learn to speak in their native language. Little children speaking in their mother language do not study any grammatical rules. They comprehend the theory much later. The arbitrary memorization of foreign language material in adult students is generally higher than in other age groups. Private aspects of the manifestation of mnemonic functions in the assimilation of a foreign language by adults demonstrate positive qualitative differences. Visualization of the linguistic material contributes to accurate memorization of information. The mastery of a foreign language depends on the level of education of each person.

REFERENCES

1. Ammar A., *Awariness of L1.L2 Differences.does it matter. In Language Awarness.* A. Ammar, *Language Awarness.* **2010**, 19, 129-146 (in Eng).
2. Rösler D., *Deutsch als Zweit und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede.* D. Roessler, *Deutsch als Fremdsprache.* **2011**, 14, 149, 160 (in Deu).
3. Rösler D., *Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums.* D. Roessler, *Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern.* **2011**, 12, 105,108 (in Deu).
4. Marion G., *Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer Wissenschaftler Innen.* G. Marion, *Neue methodische Ansaetze.* **2011**, 55, 58 (in Deu).
5. Gardner R.C., *Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition.* R.C. Gardner, *Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition.* **2006**, 11, 3-15 (in Eng).

UDC 159.9

G.U. TURAROVA

S. Amanzholov EKSU, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

**DYNAMICS OF STRONG-WILLED QUALITIES OF STUDENTS
AS SUBJECTS OF EDUCATIONAL PROCESS IN EDUCATIONAL ACTIVITY**

In the article dynamics of strong-willed qualities of students as subjects of educational process in educational activity is considered. The concepts of will and strong-willed qualities are refined. The basic factors of development of strong-willed qualities of students in the course of educational activity are described. The results of a comparative analysis of the dynamics of the volitional qualities of students as subjects of the educational process are given.

Keywords: self-willed qualities, moral and strong-willed qualities, willpower, will development.

**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНІҢ
ЕРІК САПАЛАРЫНЫҢ ДАМУ ДИНАМИКАСЫ**

Мақалада жоғары оқу орны студенттерінің ерік сапаларының даму динамикасы қарастырылған. Ерік, ерік сапалары ұғымдары нақтыланған. Студенттердің оқу іс-әрекеті үдерісіндегі ерік сапаларын дамыту факторлары сипатталған. Білім беру процесінің субъектілері ретіндегі студенттердің ерік сапалары динамикасының салыстырмалы талдауы берілген.

Түйін сөздер: өзіндік-ерік сапалары, моральдық-ерік сапалары, ерік күші, ерікті дамыту.

**ДИНАМИКА ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ КАК СУБЪЕКТОВ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье рассмотрена динамика волевых качеств студентов как субъектов образовательного процесса в учебной деятельности. Уточнены понятия воля, волевые качества. Описаны основные факторы развития волевых качеств студентов в процессе учебной деятельности. Даны результаты сравнительного анализа динамики волевых качеств студентов как субъектов образовательного процесса.

Ключевые слова: собственно-волевые качества, морально-волевые качества, сила воли, развитие воли.

Education in higher education institution – the important stage of professional and personal formation of the student predetermining his success in the chosen professional activity. During education in higher education institution for student as future professional significant is not so much a process of acquisition of new knowledge, abilities, skills and competences, and more preparation for organization of independent life. Therefore, for the student necessary are such qualities as purposefulness, insistence, persistence, organization, self-dependence, discipline, initiative, accuracy, ef-

ficiency, etc., belonging to the strong-willed qualities of the persons.

The will is the difficult integrated phenomenon of the personality which:

1) includes set of purposeful actions of the personality based on the general, conscious choice of motives and the decision made based on this choice;

2) promotes conscious any behavior of the personality by means of implementation set of actions and provides achievement of an effective objective;

3) reflects communication of behavior and activities of the person, providing conscious and deliberate management of both processes, thereby, promoting implementation of an effective objective.

Uniting the allocated main meanings of understanding of a will, we provided the following determination: the *will* is the difficult psychological phenomenon of the personality representing set of the purposeful actions promoting her conscious any behavior and reflecting communication of behavior and activities of the person that in the set allows to achieve an effective objective.

The main functional importance of the will consists in ensuring the choice of motives, and the most important, in conscious and deliberate management of behavior and activities of the personality for implementation of the purpose. The will promotes the organization of mental processes in single system of actions for mobilization of mental and physical capacities in overcoming obstacles and achievement of effective objectives.

Within the framework of individual distinctions of the strong-willed sphere it is possible to mark out a big variety of strong-willed qualities. By us it is established that the concept «strong-willed qualities», despite a large number of researches in this direction, is treated very vaguely today (K.M. Gurevich, P.A. Rudik, E.P. Ilyin, etc.).

Strong-willed qualities – the features of a will or strong-willed regulation including both the congenital, and purchased by the nature intellectual and moral components allowing the personality it is successful to overcome the arising obstacles.

The will and strong-willed qualities actively develop in the course of the activity which is carried out by the person, including, in the course of educational activity. Educational activity plays rather significant role at the initial stages of professionalizing when the person studies on the specialty chosen by him.

Students - an important stage of personal development in which strong-willed qualities actively develop and become more active. Educational activity of the student makes a basis of all process training of the young specialist in the conditions of higher education institution. The theoretical analysis of the studied problem has allowed to note insufficiency of methodological and theoretical representations concerning understanding of specifics and the differentiated idea of structure educational activity at the higher school.

Education of students is the purposeful system process of interaction between

the main subjects of educational process in operating conditions of the higher school assuming impact on mentality and activity of students for formation at them professional knowledge, abilities, skills, professional competences. The new created scientific outlook of the young man which is actively promoting development in him of intellectual, moral and professional and important qualities and competences is result of this process.

Strong-willed qualities of students act as the basis of formation and activization of his personal characteristics. It is caused by inclusion of students in a uniform stream of processes of socialization, individualization and professionalization by means of purposefully organized independent activity with use of modern technologies of training.

The main factors of development strong-willed qualities of students in the course of educational activities are: motivation; understanding a situation of the action; understanding of the public importance of the actions; individual and psychological features; value system; level of subjective control of the personality; student's collective; a training system, and education in higher education institution; way of student's life.

Based on the analysis of classification strong-willed qualities of the identity of E.P. Ilyin, we established that as subjects of educational process in higher education institution act as the main strong-willed qualities of students: **actually - strong-willed qualities** (purposefulness, insistence, persistence, self-control, endurance, determination, courage, persistence); **moral and strong-willed qualities** (discipline, initiative, independence, organization); **will power** - the integrated factor of set of own and strong-willed and moral and strong-willed qualities. The designated strong-willed qualities of students, are interconnected, supplement, and strengthen each other. Stability and value of these strong-willed qualities depends on the level of an ideological orientation, outlook and content of activities of students.

Results of an empirical research showed the following dynamics of strong-willed qualities of students as subjects of educational process.

Own and strong-willed qualities of students of the first training courses have the average level of expressiveness. First-year students in the course of educational activities are capable to set the purposes, to make decisions, to realize them, i.e. they are capable to manage themselves and the behavior. Nevertheless, they experience some difficulties in determination of the purpose, and its implementation. In morally - strong-willed qualities of first-year students the average level of discipline and organization was revealed. They are capable to organize themselves for achievement of effective objectives and tasks, to manage themselves, the actions and behavior in the course of educational activities. Low level of independence and initiative of first-year students reflects difficulties of students in respect of creative activity in the course of educational activities. Will power level at first-year students – average.

At students of the second years of training the average level of own and strong-willed and moral and strong-willed qualities is noted. In the course of educational activities second-year students aim at achievement of an effective objective; are capable to make the necessary decisions and to realize them; are active. We noted a weak capability to self-control and endurance. Moral and strong-willed qualities are expressed at the average level. Second-year students are capable to organize the educational activities, to manage themselves in various situations, are ready to manifestation of creativity and independence. The level of development of will power - average.

– Students of third years have own and strong-willed qualities, mainly, of high level. They actively aim at achievement of an effective objective in training process in higher education institution. Are capable to make the correct decisions and to follow their implementation. Quickly are guided in case of the solution of difficult and new educational situations. The average level of development was noted on self-control and endurance. From morally - strong-willed qualities at students of third years the high level of independence and initiative is noted, i.e. third-year students will organize the activities, managing themselves in various situations of activities; show creativity and independence. All other moral and strong-willed qualities and level of will power at students of 3 rates are expressed at the average level.

At students of the final **fourth years** the high level of development of own and strong-willed qualities is noted. They aim at achievement of an effective objective, keeping self-checking in any situation. In difficult and intense situations of activities are capable to make the correct decisions, following their implementation. The average level of determination and courage is noted. Moral and strong-willed qualities at students of final years are developed at the average level. They are capable to organize the activities, to manage themselves in various situations. High level of independence and initiative is noted, i.e. at the final stage of educational activities graduates actively show creativity and independence. The level of development of will power at graduates - average.

Results of the comparative analysis of dynamics of strong-willed qualities of students as subjects of educational process.

Results of the comparative analysis own and strong-willed quality by a technique «A self-assessment of strong-willed qualities of students» of N. E. Stambulova students of all courses are presented in table 1.

Qualities - determination and courage at students at the initial stage of training have the average level of expressiveness (51,1%) (table 1), i.e. first-year students are capable to make the proved and thought over decisions and to realize them. They are active in any difficult and inadvertently arising situations of educational activities in higher education institution. At 29,8% of students these qualities are expressed at the high level, i.e. they are capable to make quickly and timely proved and thought-over

decisions, immediately to pass to their accomplishment. Determination is shown at them in lack of excessive fluctuations and doubts in case of fight of motives, in timely and fast decision making. Nevertheless, at 19,1% of first-year students these qualities are expressed poorly. They experience difficulties in adoption of timely decisions. In the difficult or new, suddenly arisen situations of educational activities they experience difficulties. It is caused by weak motivation of students to training or difficulties of process of adaptation to conditions of the higher school.

Table 1 – Own and strong-willed qualities of students of all courses by a technique «A self-assessment of strong-willed qualities of students» (in a percentage ratio)

Strong-willed qualities	1 st course			2 nd course			3 rd course			4 th course		
	B	C	H	B	C	H	B	C	H	B	C	H
Purposefulness	29,8	36,2	34,04	25,5	54,9	19,6	37,8	35,5	26,7	50	40	10
Insistence and persistence	34,04	38,3	27,7	19,6	72,5	7,8	42,2	28,9	28,9	40	36	24
Self-control and staying power	19,15	57,5	23,4	23,5	54,9	21,6	31,1	44,4	24,4	40	38	22
Determination and courage	29,8	51,1	19,1	17,5	72,5	10,6	51,1	24,4	24,4	26	60	14
Note 1 – B – high level Note 2 – C – average level Note 3 – H – low level												

At students of 2 courses (table 1) at the average level (72,5%) determination and courage are expressed. Second-year students ability to make the proved and thought over decisions, realizing them. In the difficult or suddenly arisen situations they can make the necessary decision. It is confirmed statistically $\chi^2 = 14,79$ at $p < 0,05$; $\chi^2_{kp} = 3,841$. At 17,5% of students of 2 courses these qualities are expressed strongly (high level); at 10,6% of students – are expressed poorly (low level) (table 1).

At students of 3 courses growth of high level of expressiveness of the analyzed qualities (51,1%) with noticeable decrease in a percentage ratio of an average (24,4%) and slight increase of low level (24,4%) is noted (table 1). The indicator of mathematical statistics of high level of expressiveness of determination and courage has made $\chi^2 = 16,14$ at $p < 0,05$; $\chi^2_{kp} = 3,841$ that speaks about the statistical importance of the obtained data. In general, third-year students seek to make in due time proved and

thought-over decisions and to pass immediately to their performance. Excessive fluctuations and doubts in process of decision-making for them aren't characteristic.

At students of final years decrease in high and low levels of determination and courage, and noticeable increase in the average level (60%) is noted that is confirmed statistically ($x^2 = 18,15$ at $p < 0,05$; $x^2_{kp} = 3,841$). Graduates are capable to make the proved and thought over decisions, realizing them, but for this purpose they need more time. It is caused by reflexivity of as future professional and the forthcoming changes in connection with the end of process of training in higher education institution.

Thus, at students in the course of educational activities during training in higher education institution positive dynamics of own and strong-willed qualities is noted (commitment, persistence, persistence, self-control and endurance). Especially it is characteristic of 3-4 rates as increase of high level of expressiveness of the designated qualities was noted. Determination and courage have the high level of expressiveness on the 3rd rate and decrease to an average on the 4th rate. Our assumption that in the course of educational activities at students in the conditions of a credit technology of training in higher education institution the positive dynamics of strong-willed qualities caused by the technology of training is shown proved to be true.

Let's analyse moral and strong-willed qualities of students at all grade levels in higher education institution. Results of diagnostics are presented in table 2.

Table 2 – Moral and strong-willed qualities of students of all courses by results to diagnostics (in a percentage ratio)

Strong-willed qualities	1 st course			2 nd course			3 rd course			4 th course		
	B	C	H	B	C	H	B	C	H	B	C	H
Technique «Using the method of observation for assessment of strong-willed qualities» of A. Vysotsky												
discipline	25,5	53,2	21,3	21,6	72,6	5,88	24,5	51,1	24,4	34	50	16
Technique «Self-assessment of strong-willed qualities students» of N.E. Stambulova												
initiative and independence	31,9	19,2	48,9	29,4	45,1	25,5	33,3	42,2	24,4	50	38	12
Technique «Self-assessment of organization»												
self-organization	22,7	68,2	9,09	13,6	72,7	13,6	21,9	75,6	2,44	36,2	48,9	14,9
Note 1 – B – high level Note 2 – C – average level Note 3 – H – low level												

Discipline at students of the first courses of mainly average level (53,2%) (table 2). They are capable to operate themselves, the thoughts, emotions, feelings in various situations of educational activity. At 25,5% of first-year students this quality has the high level of expressiveness; at 21,3% - expressiveness level – low. This fact is connected with process of adaptation of first-year students to training conditions in higher education institution.

– At students of 2 courses we see substantial increase of discipline of the average level of expressiveness (72,6%) and significant decrease in low level (5,88%) (table 2). The indicator of mathematical statistics of the average level of expressiveness of discipline at students of 2 courses has made $x^2 = 14,89$ at $p < 0,05$; $x^2_{кр} = 3,841$ that speaks about the statistical importance of the received results. At students of 2 courses ability to operate itself, the thoughts, emotions and feelings is shown.

– At students of 3 courses we observe decrease, but still percentage prevalence of the average level of discipline (51,1%) (table 2). Manifestation of a peculiar synthesis of moral beliefs, spiritual needs, skills and habits of behavior which allow young people to operate themselves, the thoughts and feelings is characteristic of them. At 24,5% of students of 3 courses this quality is expressed strongly and at the same percent (24,5%) of third-year students this quality is expressed poorly.

At students of 4 final years this tendency is supported, i.e. the average level of discipline prevails. The percentage ratio of high level has increased up to 34%; low level of expressiveness of the analyzed quality has decreased to 16%. The indicator of mathematical statistics of high level of discipline has made $x^2 = 4,22$ at $p < 0,05$; $x^2_{кр} = 3,841$ that speaks about the statistical importance of the obtained data. In general, one may say, that graduates are capable to operate themselves, the thoughts and feelings owing to the moral beliefs created and interconnected among themselves, spiritual needs, skills and habits of behavior. Thus, having analysed discipline, we draw a conclusion about the zigzag nature of her dynamics during training of students in higher education institution. Level of expressiveness of this quality at students of all courses – average.

Initiative and independence at students of the first rates (table 2) mainly the low level (48,9%). It means that first-year students are a little dependent on external influences, aren't able to organize the activities and to put into practice the made decisions. Perhaps, it is caused by process of adaptation of young people to training process conditions in higher education institution, to conditions of credit technology of training.

At students of 2 courses the low level of expressiveness of the analyzed qualities significantly decreases (to 25,5%) and considerably the average level (45,1%) increases (table 2). The indicator of mathematical statistics has made $x^2 = 6,89$ at $p < 0,05$; $x^2_{кр} = 3,841$ that speaks about the statistical importance of the obtained data. Therefore, students in the course of educational activity, become less dependent from external influences, and are guided by the inner world, own point of view more.

At students of 3 courses we don't see a considerable difference (table 2). At

them, similar to second-year students, the average level of expressiveness of the designated qualities (42,2%), insignificant increase (to 33,3%) high level and decrease (24,4%) low is noted. Indicators of mathematical statistics on an average ($x^2 = 1,89$) and high ($x^2 = 0,16$) haven't shown to levels of expressiveness of the analyzed qualities the statistical importance in dynamics of results at students of 3 courses.

Dynamics is noted at students of 4 final years. High level of expressiveness of the analyzed qualities (50%) is characteristic of them (table 2), further manifestation of the average level (38%) and insignificant percent (12%) of low level. The indicator of mathematical statistics of high level of expressiveness of initiative and independence at students of final years has made $x^2 = 4,22$ at $x^2_{kp} = 3,841$ that speaks about the statistical importance of the received results. In general, one may say, that graduates are independent of external influences and opinion of people around, are independent, initiative, critical in relation to themselves and the activity, show creativity in the course of educational activity. Thus, having analysed the designated moral and strong-willed qualities, we draw a conclusion about positive dynamics of such strong-willed qualities as independence and initiative of students in the course of educational activity in higher education institution.

The analysis of results of diagnostics by a technique «An organization self-assessment» has shown that organization level at students of all courses – average (1 course – 68,2%; The 2nd course – 72,7%; The 3rd course – 75,6%; The 4th course - 48,9%). A conclusion about stability of manifestation of organization on all courses is defined only at the percentage level as indicators on this quality haven't received the statistical importance ($x^2 = 1,04$ - for students of 2 courses; $x^2 = 0,54$ – 3 courses; at $p < 0,05$; $x^2_{kp} = 3,841$).

Dynamics by criterion «the will power level» is noted on 2 courses. On the 3rd and 4th courses the level of expressiveness of this quality – average, also has static character.

The conducted research allows to draw the following conclusions:

1) At students in the course of educational activities during training in higher education institution positive dynamics of own and strong-willed qualities is noted (commitment, persistence, persistence, self-control and endurance). Especially it is characteristic of 3-4 rates as increase of high level of expressiveness of the designated qualities is noted. Determination and courage have the high level of expressiveness on the 3rd rate and decrease to an average on the 4th rate.

2) The average level of development of moral and strong-willed qualities of students of all training courses is established. Quality of discipline has zigzag nature. Positive dynamics of independence and initiative, and steady nature of quality of organization which has the average level of expressiveness on all training courses in the course of educational activities in higher education institution is revealed. In general, the level of development of moral and strong-willed qualities at students of all training courses - average.

3) The assumption of positive dynamics of strong-willed qualities of the identity

of students as subjects educational process during educational activities in the conditions of credit technology of training in general, proved to be true.

4) The assumption that manifestation of the average level of own and strong-willed qualities and active forming of moral and strong-willed qualities of the personality is characteristic of junior students proved to be true.

5) Partially the assumption that manifestation of high level of own and strong-willed qualities is characteristic of students of seniors – final years proved to be true. It is caused by completion of process of professional education and the initial stage of forming of the mature personality. Level of moral and strong-willed qualities of students of older years - average. We explain with the beginning of forming of a maturity of the identity of students graduates, systems of professional and personal values.

The conducted research allowed to formulate the following most general practical recommendations:

- for the purpose of ensuring dynamics of strong-willed qualities of students, it is necessary to enhance conditions of educational activities and educational technologies;

- for positive dynamics of strong-willed qualities it is necessary to create an environment which would make active their independence and creativeness in the course of educational activities;

- in development of strong-willed qualities in students in the course of educational activities in higher education institution it is necessary to consider influence of a complex of factors – motivation of students; system of their values; individual and psychological and personal features of students;

- for the purpose of increase in dynamics of development of strong-willed qualities of students as subjects of educational process in the conditions of training in higher education institution to consider features of development of the strong-willed qualities received in this research;

- development of strong-willed qualities of students as subjects of educational process perhaps in the conditions of fixed enhancement of the most educational environment and psychology of training.

REFERENCES

1. Gurevich P.S., *Personality Psychology: A Textbook* // P.S. Gurevich. – 2nd edition. – M.: INFRA-M, 2015, 479.
2. Moskvina V.A., *The views of P.A. Rudik on the problem of volitional regulation in sport* / V.A. Moskvina, N.V. Moskvina, N.S. Shumova // *Sports psychologist*. – 2013, №2(29), 15-19.
3. Il'in E.P., *The Psychology of will*. E.P. Ilyin. *Psychology of will*. – SPb.: PETER, 2002, 288.
4. Il'in E.P., *The Psychology of will* // E.P. Il'in. – *Psychology of the will: a monograph*. – 2nd edition. – SPb., 2009, 368.
5. Il'in E.P. *Will: Myth or reality?* // *Ananievskiy read – 99: Proceedings of scientific-practical conference*. – SPb., 1999, 124-126.